

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS

ERIKA ZALESKIENĖ

**MIESTO IR KAIMO SĄVEIKOS KRAŠTOVAIZDŽIŲ
TYRIMAS IR INTEGRALUS VALDYMO MODELIS
(LIETUVOS PAVYZDŽIU)**

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, Menotyra (H 003)

2019, Kaunas

Disertacija rengta 2012-2018 metais Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakultete, Statybos ir architektūros kompetencijų centre.

Mokslinis vadovas:

Doc. dr. Indrė GRAŽULEVIČIŪTĖ-VILENIŠKĖ (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003).

Mokslinis konsultantas:

Prof. dr. Jūratė KAMIČAITYTĖ-VIRBAŠIENĖ (Kauno technologijos universitetas, technologijos mokslai, aplinkos inžinerija, T 004).

Redagavo: prof. dr. Gabija Bankauskaitė (Vilniaus universiteto Kauno fakulteto Kalbų, literatūros ir vertimo studijų institutas) ir Armandas Rumšas (KTU leidykla „Technologija“)

Menotyros mokslo krypties disertacijos gynimo taryba:

Prof. dr. Kęstutis ZALECKIS (Kauno technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003) – **pirmininkas**;

Doc. dr. Jurga KUCINSKIENĖ (Klaipėdos valstybinė kolegija, technologijos mokslai, aplinkos inžinerija, T 004);

Prof. dr. Gintaras STAUSKIS (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003);

Prof. dr. Sandra TREIJA (Rygos technikos universitetas, mokslo sritis, humanitariniai mokslai, menotyra, H 003);

Doc. dr. Jolanta VALČIUKIENĖ (Vytauto Didžiojo universitetas, technologijos mokslai, aplinkos inžinerija, T 004).

Disertacija bus ginama viešame Menotyros mokslo krypties disertacijos gynimo tarybos posėdyje 2019 m. rugsėjo 26 d. 13 val. Kauno technologijos universiteto Disertacijų gynimo salėje.

Adresas: K. Donelaičio g. 73-403, 44249 Kaunas, Lietuva.

Tel. (370) 37 300 042; faks. (370) 37 324 144; el. paštas doktorantura@ktu.lt.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2019 m. rugpjūčio 26 d.

Su disertacija galima susipažinti internetinėje svetainėje <http://ktu.edu> ir Kauno technologijos universiteto bibliotekoje (K. Donelaičio g. 20, 44239 Kaunas).

I. ĮVADAS

Disertacijoje nagrinėjama mokslo problema

Masinės urbanizacijos ir miestų driekos laikais nebelikę aiškių teritorinių ribų, kurios atskirtų miesto kraštovaizdį nuo kaimo ar gamtos kraštovaizdžio. Pastarųjų laikų kraštovaizdžiui būdingas kompleksiskumas. Jis tęsiasi už miesto ribų, jam būdingos tiek kaimo, tiek miesto ypatybės. Vis didesnei daliai žmonių pasaulyje ir Lietuvoje ši kasdienė kaimo ir miesto teritorijų sąveika tampa gyvenimo ir darbo aplinka. Gyventojai, turintys galimybę pasirinkti gyventi miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių teritorijose, dažniausiai tikisi, kad, derindami gyvenimą mieste ir kaime, įgis naudos. Tačiau dažniausiai jie tenkinasi vizualiniu chaosu arba priemiesčio monotonija. Tai skatina atidžiau pažvelgti į kompleksinius miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžius.

Europos kraštovaizdžio konvencijoje kraštovaizdžio tyrėjai ir profesionalai skatinami analizuoti itin skirtingų tipų kraštovaizdžius. Nepaisant to, naujausia mokslinė literatūra apie kraštovaizdžio vystymąsi ir tyrimus atskleidžia, kad ne visiems kraštovaizdžio tipams, taip pat ne visoms kraštovaizdžio tyrimų sritims skiriamas tinkamas dėmesys. Įdomios, tačiau dažnai pamiršamos teritorijos yra minėti miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžiai, kurie yra miesto ir kaimo sąveikos dalis ar susiformuoja veikiami miesto. Šių kraštovaizdžių ypatumai: dinamika, įvairovė, kompleksiskumas, kaimo ir miesto ypatybių derinys, fragmentiškumas ir priklausomybė nuo miesto. Pabrėžtina, kad tokie kraštovaizdžiai susiję su pagrindiniais kraštovaizdžio tyrimų iššūkiais, taip pat su kraštovaizdžio estetika. Akcentuotina, kad pastaroji šiuo metu kelia naujų uždavinių dėl ekologijos ir vyraujančio mechanistinio požiūrio į kraštovaizdį.

Pridurtina, kad kaimo ir miesto sąveikos teritorijos yra gana naujas erdvinis ir socialinis reiškiny, glaudžiai susijęs su šiuolaikiniais socialiniais-geografiniais procesais – globalizacija ir metropolizacija. Šiuo atveju aktuali kaimo ir miesto sąveikos teritorijų problematika – miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių ypatumai bei valdymo iššūkiai tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose šalyse visame pasaulyje. Tačiau tokios naujai susiformavusios teritorijos itin glaudžiai susijusios su vietos istorija ir krašto ypatybėmis, nulemtomis ne tik specifinių geografinių, gamtos sąlygų, bet ir žemės ūkio paskirties kaimiškų teritorijų istorijos, su kuria susijusi žemės ūkio politika (Palang, Spek ir Stenseke, 2011). Miesto plėtros ir pokyčių modeliai taip pat gali būti susiję su miesto ir kaimo sąveikos teritorijų problematika vietos mastu. Todėl darytina išvada, kad svarbi mokslinių tyrimų sritis – ryšiai tarp globalių bei lokalių miesto ir kaimo sąveikos teritorijų tyrimų. Ryšių samprata turėtų veikti ir teritorijų valdymą.

Atsižvelgus į minėtus aspektus, formuluotinas tyrimo objektas: kaimo ir miesto sąveikos teritorijų, šių teritorijų bendrųjų ir lokalių ypatumų, su jais susijusių estetikos iššūkių analizė ir valdymo galimybė yra aktuali ir atliekama laiku.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Darbo tikslas – globalių ir lokalių miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių aspektų suvokimas, jų valdymo gairių formulavimas, didžiausią dėmesį skiriant miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių estetikai tirti ir modeliuoti.

Darbo uždaviniai:

- literatūros apžvalga, siekiant suprasti esamą miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių tyrimų situaciją bei formuluoti tyrimo metodiką;
- miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių apibrėžtis ir apibūdinimas;
- miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių vietinių ypatumų analizė (pasitelkus Lietuvos pavyzdį);
- miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių klasifikacija;
- miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžiams parankių estetinių kraštovaizdžio tyrimų metodikų analizė;
- miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių ekoestetinio vertinimo metodologijos formavimas;
- miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių valdymo gairių formulavimas, apimantis šių teritorijų įvaizdžio modeliavimą.

Darbo objektas

Bendrasis šio darbo objektas yra miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžiai, kurie formuojasi veikiami miesto įtakos arba kurie yra tapę miesto ir kaimo sąveikos dalimi. Konkretus šio tyrimo objektas yra miesto ir kaimo aplink didžiuosius Lietuvos miestus sąveikos sritys, tiksliausiai atskleidžiančios šalies miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžių dinamiką.

Darbo mokslinis naujumas

Darbo mokslinis naujumas apima išsamią kaimo ir miesto sąveikos teritorijų apžvalgą bendrajame kraštovaizdžio tyrimų tendencijų kontekste, išskiriant globalias ir lokalias šių teritorijų ypatybes pagal Lietuvos pavyzdį. Koncentruojamasi į kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetiką bei vertinimo metodikas, taip pat į šių kraštovaizdžių valdymo gairių kūrimą. Į darnų analizuojamų vietovių vystymąsi integruojamas modeliavimas bei kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetika.

Tyrimų metodika

Tyrimų metodiką sudaro:

- užsienio ir lietuvių mokslinės literatūros apžvalga kaimo ir miesto sąveikos, urbanistinės plėtros, kaimo ir miesto kraštovaizdžių, kraštovaizdžio klasifikacijų, vertinimo ir planavimo, estetikos, ekologijos ir kt. tematika;

- Lietuvos atvejo analizė (kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių koncepcija ir apibūdinimas, vietos ypatumai, klasifikavimas, tyrimas ir vertinimas), pagrindinį dėmesį skiriant didiesiems šalies miestams, kurių gyventojų skaičius viršija 100 000 (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai);

- lyginamoji patirties ir idėjų analizė, sintezė ir apibendrinimas;

- Tveit, Ode ir Fry (2006), Ode, Tveit ir Fry (2008) ir Jankevica (2012) vizualinio kraštovaizdžio charakteristikos ir ekoestetinio vertinimo metodikos pritaikymas kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiams apibūdinti (estetinio įvaizdžio aprašymas), vertinti (pasitelkiamos kraštovaizdžio vizualinį charakterį apibūdinančios koncepcijos – kompleksiškas, sutrikdymas, įvaizdis, istoriškumas, natūralumas, sezoniškumas, vizualinis mastelis, vientisumas, priežiūra); taip pat ekologinis apibūdinimas (biologinės įvairovės atitikimas kraštovaizdžio tipui, vietinių rūšių ir natūralių elementų dominavimas, natūralumas ir žmogaus veiklos nepaveiktas gamtinis kraštovaizdis);

- ekspertų apklausa, kuria siekta atskleisti Lietuvos kraštovaizdžio ypatumus ir patikrinti hipotetines darbo nuostatas (tiriamasis požiūris į kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius, bendras jų apibūdinimas, vietos ypatumai, istorinių kaimiškojo kraštovaizdžio relikto svarba, klasifikacija, pokyčių vertinimas ir reguliavimas, darnus vystymasis). Darbo rezultatų analizei panaudoti statistiniai procentinio santykio skaičiavimo, vidurkio, svarbos veiksnių nustatymo metodai;

- kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių pokyčių reguliavimo ir modeliavimo (vystymosi scenarijų) stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių išskyrimas, t. y. SSGG analizė.

Svarbiausios darbe vartojamos sąvokos

Kraštovaizdis – vietos gyventojų ar lankytojų suvokiama vietovė ar teritorija, kurios vaizdines ypatybes ir pobūdį nulėmė gamtos ir (arba) kultūros (t. y. žmonijos) veiksniai (European..., 2000).

Aplinka – fizinių, cheminių ir biotinių veiksnių (pvz., klimato, dirvožemio ir gyvų organizmų) kompleksas, veikiantis organizmą ar ekologinę bendruomenę ir lemiantis jo formą ir išlikimą (Merriam-Webster, 2019).

Kultūrinis kraštovaizdis (tiek kaimiškasis, tiek miestiškasis) – teigiamas žmogaus ir aplinkos darnaus sambūvio rezultatas. Tai kryptingai formuojamas, tenkinantis biologinius, psichologinius (informacinius, estetinius), socialinius, ergonominius (tinkamumo veiklai), ekonominius gyvenamosios, darbo ir poilsio

aplinkos kokybės poreikius kraštovaizdis (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2004).

Antropogeninis kraštovaizdis – tai antroji sukultūrinto kraštovaizdžio fazė, kurioje kiekybiškai ir vizualiai vyrauja žmogaus veiklos padariniai, gamtos elementai geosistemoje nebeatlieka kompensacinio vaidmens, jų renatūralizacija be specialių priemonių beveik neįmanoma. Neretai tai – naujai sukurtas kraštovaizdis, artimas miesto ar pramoniniam kraštovaizdžiui (Bučas, 2001).

Kraštovaizdžio analizė – sistemingas kraštovaizdžio požymių, jo erdvinių modelių ir svarbos žmonėms aprašymas (Ode ir kt., 2008).

Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdis – kraštovaizdis, kuris formuojasi veikiamas miesto įtakos arba kuris yra miesto ir kaimo sąveikos dalis (Zaleskienė, Kamičaitytė-Virbašienė ir Gražulevičiūtė-Vileniškė, 2013).

Kraštovaizdžio aprašymas – kraštovaizdžio komponentų identifikavimas. Kraštovaizdžio dalys varijuoja nuo žemės paviršiaus formų, geologijos, dirvožemio, augmenijos dangos, drenažo, statybų plėtros, žemės naudojimo, infrastruktūros, paveldo teritorijų iki kultūrinės reikšmės (Landscape aprašymas, 1997).

Kraštovaizdžio vizualinis charakteris – vizuali erdvinė kraštovaizdžio elementų, struktūros ir modelių išraiška (Ode ir kt., 2008).

Kraštovaizdžio estetika – visais žmogaus pojūčiais, taip pat ir regėjimu suvokiama kraštovaizdžio kokybė; kadangi regėjimu suvokiama 85 % aplinkos ir dėl to suvokėjas įgauna tam tikros dvasinės-estetinės patirties, kraštovaizdžio estetiškos kokybės pagrindą sudaro vizualioji kokybė (Kamičaitytė-Virbašienė, 2003).

Kraštovaizdžio vertinimas – išsamūs ir detalūs kraštovaizdžio ir aplinkos tyrimai (Landscape and sustainable development..., 2006).

Vizualinis kraštovaizdžio vertinimas – procesas, kuriuo siekiama analizuoti vizualinį kraštovaizdžio pobūdį (Ode ir kt., 2008).

Kraštovaizdžio charakteris – savita, atpažįstama ir darni kraštovaizdžio elementų visuma, kuri vietovę išskiria iš kitų. Tai ypatybė, dėl kurios vietovė yra unikali, nepakartojama (Laukaitytė-Malžinskienė, 2008).

Kraštovaizdžio tipas – bendroji sąvoka, nusakanti kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdį pagal fundamentalaus arba taikomojo pažinimo kriterijus (Kavaliauskas, 2011).

Kraštovaizdžio identitetas – požymių, pagal kuriuos įmanoma nustatyti kraštovaizdžio erdvinės struktūros tapatumą, atpažinti jo unikalius bruožus, visuma (Kavaliauskas, 2011).

Kraštovaizdžio vystymosi scenarijus – matomų svarbiausių kraštovaizdžio pokyčių prognozė, kuri gali būti atliekama po to, kai ištiriami nematerialūs kraštovaizdžiui būdingi bruožai ir pagrindiniai procesai, turintys įtakos kraštovaizdžio pokyčiams (Palang, Alumae ir Mander, 2000).

Darnumas – būsena, kai nekenkiama aplinkai ar neekvojami gamtos išteklių bei palaikoma ilgalaikė ekologinė pusiausvyra (Dictionary.com, 2019).

Darnusis kraštovaizdžio vystymasis – tai kraštovaizdžio vystymasis, užtikrinantis geresnę kraštovaizdžio kokybę tiek dabartinėms, tiek būsimoms kartoms (Darnaus vystymosi tikslų ..., 2018).

Padėka

Autorė ypač dėkinga darbo vadovei doc. dr. Indrei Gražulevičiūtei-Vileniškei, mokslinei konsultantei prof. dr. Jūratei Kamičaitytei-Virbašienei, doktorantūros studijų moksliniam komitetui, darbo recenzentams ir visiems, prisidėjusiems prie šio darbo.

II. KAIMO IR MIESTO SĄVEIKOS KRAŠTOVAIZDŽIŲ SAMPRATA, RAIDA IR TYRIMŲ AKTUALUMAS

Apibrėžtis ir vystymasis. Kraštovaizdžio įvairovė, struktūra ir sudėtis laikui bėgant gali gerokai pasikeisti. Šimtmečius miestai ir miesteliai formavo aplinkines kaimo vietas, tačiau iki industrializacijos ir masinės urbanizacijos epochos kaimo ir miesto vietovių skirtumai buvo akivaizdūs, skyrėsi ir jų tapatybės. Per pastarąjį šimtą metų intensyvi urbanizacija paskatino kaimo ir miesto sąveiką: daugumos didžiųjų miestų ir net vidutinio dydžio gyvenviečių aplinkinės teritorijos buvo radikaliai transformuotos. Miesto plėtra paveikė tiek miesto, tiek kaimo kraštovaizdžius. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių pokyčius galima apibūdinti kaip dinamiškus ir kompleksinius, jiems būdingos tiek kaimo, tiek miesto ypatybės. Tradicinis kraštovaizdžio vystymasis įgauna naują kryptį ir susiformuoja naujas kaimiškojo ir miestiškojo kraštovaizdžio tipas.

Tyrimo kontekstas. Šiuos iš dalies naujus ir problemiškus kraštovaizdžio tipus būtina nuodugniau suprasti, apibrėžti su jais susijusius naujus terminus ir kategorijas. Šie kraštovaizdžiai perteikia koncentruotus prieštarigus ir sudėtingus procesus, susijusius su šiandienos kraštovaizdžio tyrimais. Analizė atskleidė, kad kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiai kelia iššūkių svarbiausiose kraštovaizdžio suvokimo ir analizavimo srityse: nuo apibrėžimų formulavimo iki ekologijos ir estetikos. Kraštovaizdžio tyrimų bei kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių problematika pateikiama 1 lentelėje.

Hipotezė. Tyrimo metu suformuluoti hipotetiniai teiginiai apie kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių charakteristikos, vertinimo ir pokyčių reguliavimą, apimančias pasirinktas tyrimo strategijas, bendrąjį kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių aprašymą, vietinių charakteristikų ir istorinių kaimiškojo kraštovaizdžio relikvų svarbą, kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių klasifikaciją bei prognozuojamus kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių darnaus vystymosi pokyčius (2 lent.).

1 lentelė. Kaimo ir miesto sąveikos problematika kraštovaizdžio tyrimų kontekste

Kraštovaizdžio tyrimų tendencijos	Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių tyrimo bei planavimo ypatumai
Didėjantis kraštovaizdžio pokyčių tempas ir mastas	Pereinamasis pobūdis ir įvairūs pokyčiai; laiko dimensija; miestiškumas – varomoji pokyčių jėga.
Didėjantis kraštovaizdžių kompleksiskumas	Nauji kraštovaizdžio tipai; naujo kompleksiskumo kraštovaizdžiai; globali ir lokali sąveika; įvairovė, chaosas ir vienodumas.
Žinių apie kraštovaizdį fragmentacija	Nesuderinamumas tarp kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių problematiką tiriančių disciplinų; prieštaringa kaimo ir miesto sąveikos teritorijų politika.
Subjektyvus kraštovaizdžio vertinimas	Interesų konfliktas kaimo ir miesto sąveikos erdvėje; stabilios kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių tapatybės bei bendrojo apibūdinimo trūkumas; būtinas subjektyvumo ir objektyvumo ryšių tiriant kraštovaizdį nustatymas.
Kraštovaizdžio estetikos iššūkiai	Naujoji kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetika; kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetikos fragmentiškumas; „pokyčių estetika“; poreikis derinti ekologiją, socialinę dimensiją, estetiką ir miestą bei kaimą šiose teritorijose.

2 lentelė. Hipotetinių nuostatų, susijusių su kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžio apibūdinimu, vertinimu ir pokyčių reguliavimu, santrauka

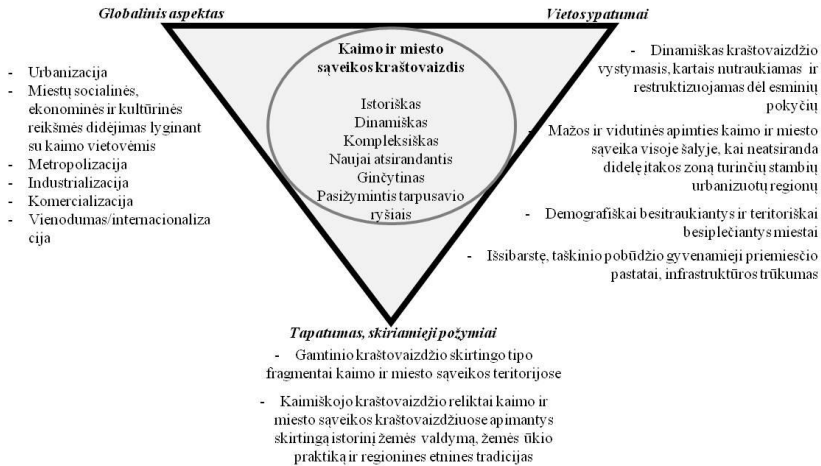
Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiai	
<i>Tyrimo metodas</i>	Visapusiškas, tarpdisciplininis.
<i>Bendrasis apibūdinimas</i>	Kaimo ir miesto tęstinumas, laiko ir erdvės tęstinumas.
<i>Vietos ypatybės</i>	Geografiniai ypatumai, miesto dydis, pobūdis, miesto plėtros sparta ir mastai, kaimiškojo kraštovaizdžio savybės.
<i>Istorinių kaimiškojo kraštovaizdžio tipo relikvų svarba</i>	Svarbus kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių tapatumo bei vertės nustatymo veiksnys.
<i>Klasifikacija</i>	Bendrosios, tradicinės klasifikacijos; vietos aspektų integravimas į klasifikacijas; vietos kraštovaizdžio morfotipai, kraštovaizdžio klasifikacija ir žemės naudojimo klasifikacija pagal vietos įstatymus, istorinio kaimiškojo kraštovaizdžio rūšys ir t. t.
<i>Vertinimas</i>	Lanksčios metodikos; atsižvelgiama į morfologinius, paveldo, estetinius bruožus ir ekologinius aspektus; suteikia galimybę įvertinti kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių pokyčius.
<i>Pokyčių reguliavimas ir darnus vystymasis</i>	Scenarijų kūrimas skirtingomis įgyvendinimo sąlygomis; scenarijų stiprybių, silpnųjų, galimybių ir grėsmių analizė; scenarijų estetinio vystymosi tendencijų nustatymas; vertinimo metodologijos taikymas lyginant skirtingus scenarijus ir dabartinę situaciją.

III. KAIMO-MIESTO SĄVEIKOS KRAŠTOVAIZDŽIŲ ANALIZĖ

Tyrimų požiūris. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiai, pasižymintys gausiomis naujomis ekologinėmis, estetinėmis ir funkcinėmis savybėmis, kelia naujų kraštovaizdžio suvokimo, apibrėžties, analizės ir politikos formavimo iššūkių. Nors šie kraštovaizdžiai susiję su kasdiene darbo ir gyvenimo aplinka, tačiau jie nėra pakankamai ištirti, yra praktiškai nežinomi ir visuomenei, ir daugumai kraštovaizdžio ekspertų. Todėl, siekiant ištirti besiformuojančius kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius, būtinas visapusiškas tyrimo metodas, kuris apimtų etapus nuo sampratos iki apibrėžties, detalios analizės, kraštovaizdžių vietos nustatymo fiziniame ir socialiniame kontekste (palyginimas su kitais kraštovaizdžiais, visuomenės požiūrio į šiuos kraštovaizdžius samprata) bei politikos formavimo ir vystymosi strategijų. Tokių kraštovaizdžių analizė turėtų būti tarpdisciplininė, kadangi būtina analizuoti funkcinius, ekologinius, estetinius, istorinius, socialinius, ekonominius ir kitus susijusius klausimus.

Apibūdinimas. Išanalizavus mokslinėje literatūroje pateikiamas skirtingas kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių apibrėžtis, apibendrintina, kad kraštovaizdžiai apibūdinti kaip: istoriški (urbanizacijos transformuoti kraštovaizdžiai, išlaikę istorinę dimensiją ir kraštovaizdžio atmintį), dinamiški (nurodomas tranzitinis pobūdis, laiko dimensijos aktualumas), kompleksiški (jiems būdingas nevienalytis kaimo ir miesto ypatybių mišinys, kraštovaizdžio fragmentacija, naujų kraštovaizdžio tipų atsiradimas), naujai atsirandantys (spartus kraštovaizdžio kokybės kitimas), ginčytini (būdingi konfliktai tarp kaimo ir miesto poreikių, gyvenimo būdų, skirtingų estetikų), pasižymintys tarpusavio ryšiais (ryšiai ir priklausomybė nuo miesto zonos).

Vietos ypatumai. Nors kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdis, turintis tiek miesto, tiek kaimo aplinkos ypatumų, vertintinas kaip globalus fenomenas, tačiau gali būti išskirtos ir nacionalinės, regioninės, vietinės ir pan. šio kraštovaizdžio tipo savybės. Tyrimas atskleidė bendrąsias pasaulines tendencijas – metropolizaciją, industrializaciją, komercializaciją, vienodumą arba internacionalizaciją, taip pat savitas vietos ypatybes, susijusias su gamtos kraštovaizdžio savybėmis, urbanizacijos modeliais ir Lietuvos kaimiškojo kraštovaizdžio istorija kaimo ir miesto sąveikos zonose. Lietuvos kaimo kraštovaizdžiui būdinga ne tik dinamiška istorinė raida, bet ir relikvai, kurių kokybė ir tapatumas yra skirtingi. O radikalūs urbanistinės raidos pokyčiai nulėmė tai, kad šiandien kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius daugiausia formuoja ne tik kontrastuojančios tankiai apstatytos urbanistinės ir nežymiai urbanizuotos kaimo bei gamtos teritorijos, bet ir į šią aplinką įsiterpusios išsibarsčiusios chaotiškos taškinio pobūdžio urbanistinės teritorijos. Į paveiksle pateikiami kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių ypatumai.

1 pav. Lietuvos kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių ypatumai

Klasifikacija. Yra daug skirtingų būdų, nurodančių, kaip klasifikuoti kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius. Vis dėlto pabrėžtina, kad kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių klasifikacija privalo apimti ir vietos ypatybes. Pastarieji gali būti integruoti į bendresnes klasifikacijas. Pavyzdžiui, Lietuvos kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių klasifikacija gali apimti ne tik kaimo ir gamtos teritorijų urbanizacijos įtakos laipsnį (kaimiškasis arba gamtiškasis kraštovaizdis su nežymiomis miesto aplinkos savybėmis, kaimiškasis kraštovaizdis su aiškiais miesto aplinkos savybėmis, kraštovaizdis, kuriame vienodai raiškūs tiek kaimo, tiek miesto aplinkos ypatumai, miestiškasis kraštovaizdis su aiškiais kaimo aplinkos savybėmis, miestiškasis kraštovaizdis su nežymiomis kaimo aplinkos savybėmis), bet ir: 1) bendrąją Lietuvos kraštovaizdžio klasifikaciją (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2004) (gamtinis, kaimiškasis, miestiškasis); 2) Lietuvos kraštovaizdžio morfotipus (pelkinis, miškingas, miškingas agrarinis, miškingas mažai urbanizuotas, agrarinis, agrarinis mažai urbanizuotas, agrarinis urbanizuotas ir urbanizuotas) (Kavaliauskas, 2011); 3) teisiškai nustatytas žemės naudojimo kategorijas; 4) istorinius kaimiškojo kraštovaizdžio tipus.

IV. KAIMO IR MIESTO SĄVEIKOS KRAŠTOVAIZDŽIŲ VERTINIMAS

Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetika. Kraštovaizdžio estetika yra svarbi gyvenimo kokybės, kraštovaizdžio identiteto ir darnumo dalis. Todėl itin aktualu ne tik saugoti vertingus estetinius išteklius – vaizdingus gamtinius ir kultūrinius kraštovaizdžius ar istorinius miestovaizdžius, bet ir

rūpintis kasdienės aplinkos estetika, taip pat nuolat besiplečiančiomis kaimo ir miesto sąveikos teritorijomis.

Kraštovaizdžio estetikos teorijos. Egzistuojančios kraštovaizdžio estetikos teorijos gali būti suskirstytos į evoliucines ir biologines (Perspektyvos-prieglobsčio teorija, Informacijos apdirbimo teorija (*Information processing theory*), Žmogaus buveinės teorija (Human habitat theory), Biofilijos hipotezė), kultūrinės (kraštovaizdžio paveldas, vietos dvasia, priežiūros estetika) ir mišrias (Atkuriamieji kraštovaizdžiai (*Restorative landscapes*), Ekologinė estetika, Topofilija) (Ode ir kt., 2008; Tveit ir kt., 2006). Išanalizavus tai, kur ir kaip šios teorijos gali būti taikomos kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiams tirti, buvo padaryta išvada, kad visos teorijos gali būti parankios šiam kraštovaizdžio tipui nagrinėti dėl jo heterogeniškumo, apimančio gamtos, kaimo, miesto ypatybes ir jungiančio paveldą su inovacijomis.

Kraštovaizdžio estetikos tyrimų metodai. Kraštovaizdžio estetikos tyrimų metodus galima klasifikuoti į grįstus suvokimu ekspertinio vertinimo metodus ir integruotus metodus. Kitas klasifikavimo būdas apima bendrojo įspūdžio, struktūrinės analizės ir kompleksinius metodus. Kompleksiniai metodai, aprėpiantys tiek subjektyvius, tiek objektyvius kraštovaizdžio aspektus, turėtų būti tinkamiausi vertinti kompleksinius ir sunkiai apibūdinamus kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius. Galima sudaryti kombinuotas kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių tyrimo metodikas, kurios integruotų minėtus metodus.

Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetinės analizės iššūkiai. Kaimo ir miesto sąveikos teritorijų kraštovaizdžio estetikos tyrimų iššūkiai apima: naujų kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių charakteristiką bei jų estetikos problemas; kraštovaizdžio tipų įvairovę, kaimo ir miesto sąveikos teritorijų kompleksiskumą ir fragmentiškumą, dėl kurio sudėtinga formuluoti ir išreikšti bendrąjį įspūdį; kraštovaizdžio estetikos įvertinimo uždavinius, nulemtus kaimo ir miesto sąveikos zonų kraštovaizdžių kitimo ir dinamikos; sunkumus apibūdinant fragmentuotų, ginčytinų teritorijų estetiką; ekologijos ir estetikos derinimo bandymus kaimo ir miesto sąveikos teritorijose, taip pat ekoestetinės analizės poreikį.

Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių ekoestetinio vertinimo metodologija. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių ypatybės lemia tai, kad šių teritorijų vertinimo metodai: 1) turėtų būti pakankamai lankstūs, kad juos būtų galima pritaikyti įvairių šio tipo kraštovaizdžių analizei, kai jie apima skirtingomis savybėmis pasižyminčius gamtos, kaimo ir miesto kraštovaizdžius bei varijuoja nuo kaimiškojo ar gamtinio su nežymiais miesto aplinkos bruožais iki miestiškojo kraštovaizdžio su nežymiais kaimo aplinkos bruožais; 2) apimtų morfologines, paveldo, estetikos ypatybes ir ekologijos aspektą; 3) aprėptų ne tik kaimo ir miesto tęstinumą, bet ir laiko dimensiją, kitaip tariant, būtų galima įvertinti kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių pokyčius. Kraštovaizdžio estetikos teorijų taikymas kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiams tirti leidžia

daryti išvadą, kad vizualinės charakteristikos koncepcijos – kompleksiskumas, suderinamumas, sutrikdymas, priežiūra, įvaizdis, vizualinis mastelis, natūralumas, istoriskumas, sezoninė kaita, taip pat jų indikatoriai ir išsamios šiomis teorijomis pagrįstos charakteristikos, sukurtos Tveit ir kt. (2006) ir Ode ir kt. (2008), gali būti taikomos norint išanalizuoti skirtingas kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių kategorijas. Taigi, remiantis šiuo požiūriu, galima įvertinti ir esamą, ir numatomą kraštovaizdžio kaitą. Šiame tyrime pritaikyta kraštovaizdžio ekoestetinio vertinimo metodika pagrįsta Tveit ir kt. (2006), Ode ir kt. (2008). Siekiant sustiprinti ekologinį aspektą, integruotas Jankevicos (2012) ekoestetinis metodas.

V. KAIMO IR MIESTO SĄVEIKOS KRAŠTOVAIZDŽIŲ VALDYMAS

Valdymo iššūkiai. Kraštovaizdžių, kurie formuojasi kaimo ir miesto sąveikos teritorijose, valdymas kelia aplinkosaugos (apleistos teritorijos ir renatūralizacija, invazinės rūšys, mažėjanti bioįvairovė, tarša, ekosistemų fragmentacija ir pan.), socialinių (socialiniai konfliktai, kraštovaizdžio valdymo įgūdžių stygius, bendruomenės jausmo praradimas ir kt.) iššūkių bei išbandymų, susijusių su vietos tapatumu ir savitumu (kultūros paveldo išsaugojimo problemos, tradicinės kaimiškos gyvenamos ir kraštovaizdžio tapatumo nykimas, kraštovaizdžio vizualinės kokybės prastėjimas, estetinė fragmentacija ir pan.).

Bendrieji valdymo principai. Būtinybė reaguoti į minėtus iššūkius skatina rengti bendrąsias kaimo miesto sąveikos kraštovaizdžių valdymo gaires, apimančias ekologinius, socialinius, identiteto, bendruosius ir vietos aspektus. Atlikus literatūros analizę ir pasitelkus Resilience Alliance (2002), Musacchio (2009), Buxton ir Low Choy (2011) patirtį, buvo suformuotos dviejų dalių bendrosios kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių valdymo gairės. Pirmojoje dalyje pateikiami valdymo pagrindai – gairės: kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių globalių ir lokalių aspektų bei ypatybių samprata ir holistinis požiūris, pagrįsti darnumo koncepcija ir socioekosistemų tvarumu. Antrojoje dalyje aptariami kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių valdymo tikslai (kryptys) šešiose susijusiose srityse (aplinka, ekonomika, teisingumas, estetika, patirtis ir etika) bei atskleidžiama šių dinamiškų kraštovaizdžių tęstinumo ir novatoriškumo svarba. 3 lentelėje pateikiama pagrindinių valdymo rekomendacijų santrauka.

3 lentelė. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių valdymo iššūkiai-rekomendacijos

Iššūkiai (pagal Low Choy ir Harding, 2010; Buxton ir Low Choy, 2011)		Rekomendacijos	
Bendrieji	<i>Aptinkosaugos</i>	- Piktžolių plitimas; - kenkėjai; - mažėjanti bioįvairovė; - hidrologinio režimo pokyčiai; - vandens kokybės prastėjimas; - žemės ūkio ir kitos žmogaus veiklos intensyvinimas; - ekosistemų fragmentacija.	- Spręsti problemą regioniniu mastu; - spręsti problemą miesto mastu; - rezervuotas požiūris į miesto plėtrą; - saugoti bioįvairovę, įgyvendinti ekokompensaciją, ekologinį švietimą, vystyti rekreaciją.
	<i>Socialiniai</i>	- Ribotos naujų gyventojų kraštovaizdžio valdymo galimybės; - socialiniai konfliktai; - socialinės kliūtys; - didėjantys socialiniai ir ekonominiai skirtumai; - netolygiai pasiskirsčiusios socialinės grupės; - bendruomenės jausmo praradimas; - žemės ūkio veiklų intensyvinimas arba nuosmukis; - naujų vietinių ir regioninių ekonominių veiklų atsiradimas.	- Spręsti problemą regioniniu mastu; - spręsti problemą miesto mastu; - rezervuotas požiūris į miesto plėtrą; - palaikyti daugiavertę naudojimą; - išsaugoti istorinį tęstinumą ir inovacijas; išsaugoti kaimo dimensiją.
Vietiniai	<i>Tapatumas</i>	- Vaizdingumo, estetiškos kokybės praradimas; - kaimiškojo paveldo ir kultūrinio kraštovaizdžio apsaugos problemos; - tradicinės kaimiškos gyvensenos nykimas; - kraštovaizdžio tapatumo pokyčiai; - kraštovaizdžio vienodėjimas.	- Spręsti problemą regioniniu mastu; - spręsti problemą miesto mastu; - rezervuotas požiūris į miesto plėtrą; - išsaugoti istorinį tęstinumą ir inovacijas; išsaugoti kaimo dimensiją; - išlaikyti išskirtinumą, unikalų įvaizdį ir estetiką; - optimizuoti vizualinę įvairovę.

Planavimo problematika. Kraštovaizdžio planavimas kaip į ateitį orientuota veikla, nukreipta į tokį sudėtingą objektą, kaip kraštovaizdis, kelia daug neaiškumų. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių vystymąsi veikia daug vietinių ir nevietinių faktorių, juos sudėtinga apibrėžti, tai nenusistovėjusios kategorijos, todėl vertintinos kaip nelengvai prognozuotinos. Būtent sudėtingas kraštovaizdžio planavimas bei kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių kompleksiskumas ir neapibrėžtumas skatina ieškoti naujų išsamių šio kraštovaizdžio tipo planavimo metodų.

Teorinis požiūris. Tyrimas atskleidė, kad su kraštovaizdžio planavimu bei su kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiais, kaip konkrečiu kraštovaizdžio tipu, yra susijęs neapibrėžtumas. Todėl ekonomikos, socialinėje, estetikos, patirties ir etikos dimensijose, jų įvairiuose tarpusavyje susijusiuose lygmenyse būtina taikyti atsargumo principą ir darnumo mokslo pasiekimus. Tad siūlomas požiūris

į kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių planavimą bei su juo susijusius mokslinius tyrimus gali būti įvardijamas kaip planavimas įvairiuose lygmenyse remiantis darnumo mokslu. Šiuo aspektu išskirti keturi pagrindiniai susiję lygiai (globalus, regioninis, nacionalinis ir vietinis) ir neapibrėžtumo aspektas. Atsižvelgus į šį aspektą, numatomos galimos prevencinės priemonės – nurodytina, kokie tyrimai turėtų būti atlikti, kaip turėtų būti nustatomos svarbiausios kraštovaizdžio tvarumo dimensijos, kokius dokumentus derėtų rengti ir kokias priemones taikyti kiekviename lygyje.

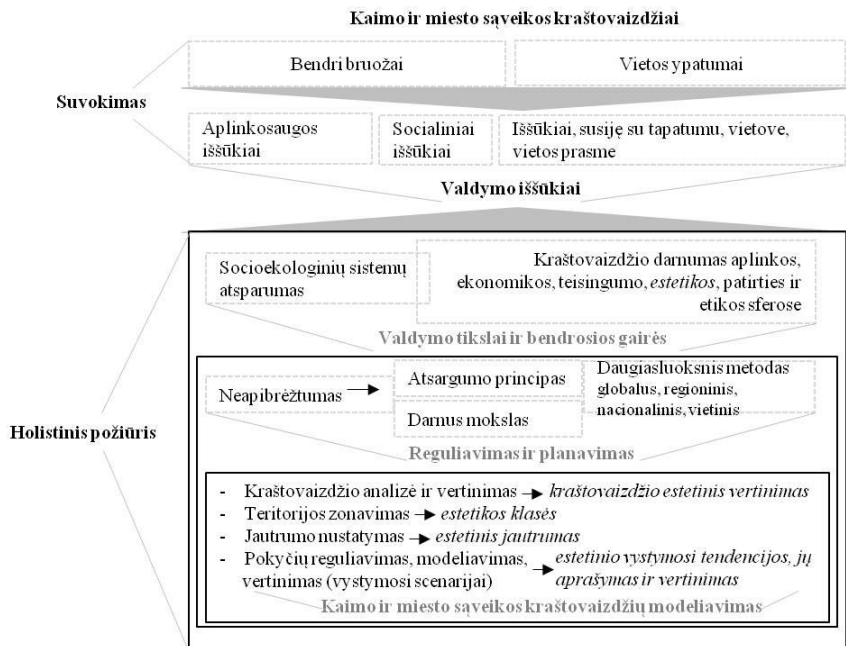
Lietuvos atvejis. Pabrėžtina, kad Lietuvoje nėra sistemingo kaimo ir miesto teritorijų dinamikos monitoringo. Nepaisant to, remiantis literatūra ir atliktais stebėjimais bendrame kraštovaizdžio planavimo kontekste, buvo išskirtos kraštovaizdžio planavimo problemos ir iššūkiai, susiję su kaimo ir miesto sąveikos teritorijomis. Šie išbandymai yra globalūs, regioniniai, nacionaliniai ir vietinio lygmens. Akcentuoti aktualūs dokumentai ir veiklos, rekomenduojamos darniam kaimo ir miesto sąveikos teritorijų vystymuisi. Atlikta analizė atskleidė, kad egzistuojanti teisinė bazė ir kiti visų lygių dokumentai yra pakankami, kad būtų galima sėkmingai planuoti ir valdyti Lietuvos kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius. Tačiau pagrindinės problemos, kurios šiandien trukdo reguliuoti miesto dinamiką bei kaimo ir miesto sąveikos procesus, yra šios sąveikos kraštovaizdžių problematikos ir šių kraštovaizdžių situacijos žemyno ir regiono kontekste suvokimo stoka, strateginio integruoto mąstymo trūkumas, skaidrumo ir planavimo proceso kompetencijų poreikis.

Perspektyvos. Lietuvos kaimo ir miesto sąveikos teritorijų planavimas įvairiais lygmenimis (*multiscale*) galėtų būti įgyvendinamas tam tikromis sąlygomis: *platesnis situacijos suvokimas* – tarptautinės ir regioninės patirties, pasiekimų ir pavyzdžių, atitinkančių šalies interesus ir identitetą, integracija į kraštovaizdžio tyrimus, teritorijų planavimą ir sistemingas jų taikymas kaimo ir miesto kraštovaizdžiams tirti; *teritorinis kontekstualizavimas* – būtina atsižvelgti į situaciją, taip pat susisiekti maršrutus ir miestų dinamiką visame žemyne ir Baltijos jūros regione; *visuminė vizija* – kompleksinės, visapusės miesto, kaimo ir regioninės plėtros politikos bei bendrosios šalies erdvinės plėtros vizijos kūrimas; *nuolatinis monitoringas* – būtina nuolat stebėti ir vertinti miesto dinamiką, kaimo ir miesto sąveiką, kaimo ir šalies regionų plėtrą; *naujos kompetencijos* – planavimo gerinimas ir kraštovaizdžio valdymo kompetencijos, kaimo ir miesto sąveikos problematikos suvokimas; *dėmesys vietos kontekstui*, kuriame atsiskleidžia kaimo ir miesto sąveikos teritorijų ypatybės, tapatumas, funkcionalumas ir aplinkosaugos darna; *dėmesys socialinei sričiai ir visuomenės dalyvavimas* – ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas bendruomenių vystymuisi ir jų dalyvavimui priimant sprendimus, susijusius su kaimo ir miesto sąveikos teritorijomis.

Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetika. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetikos plėtojimą privalu integruoti į visuminį darnaus vystymosi procesą: pradinį kraštovaizdžio analizės etapą, nagrinėjamos teritorijos zonavimą ir skirtingų zonų jautrumo nustatymą, pokyčių modeliavimą, siūlomų vystymosi tendencijų aprašymą ir įvertinimą ir t. t. Šiame tyrime buvo pasiūlyta Tveit ir kt. (2006), Ode ir kt. (2008) ir Jankevicos (2012) darbais pagrįsta ekoestetinio vertinimo metodika, kuri galėtų būti taikoma siekiant aprašyti ir vertinti kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių vystymosi scenarijų bei sprendimus. Atsižvelgus į holistinį Nohl (2000) požiūrį į kraštovaizdžio estetiką darnaus vystymosi kontekste ir nuodugnų požiūrį į ateities kraštovaizdžius kaip estetinius objektus, mokslininko aprašytos keturios estetinio suvokimo kategorijos darnaus vystymosi sąlygomis (gražus, naujas didingas, įdomus ir paprastas) gali būti sėkmingai taikomos modeliuojant kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių teritorijas (2 pav.). Apibendrintas kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių valdymo požiūris bei estetikos vieta jame pateikiama 3 paveiksle.

2 pav. Galimos skirtingos estetiškos kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių vystymosi tendencijos: Nohl estetiškos kategorijos (2000) pasitelktos kaip kraštovaizdžio prototipai; koncepcijos vertintinos pagal Ode ir kt. (2008 m.) nurodytus rodiklius; estetiškos klasės nustatomos nuo IV (aukščiausia) iki I (žemiausia); nurodomos kraštovaizdžio estetikos teorijos, galinčios turėti įtakos šių kraštovaizdžių socialiniam-psichologiniam priimtinumui

3 pav. Apibendrintas kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių valdymo modelis, akcentuojantis kraštovaizdžio estetiką

VI. IŠVADOS

1. Masinė urbanizacija, prasidėjusi pramonės ir žemės ūkio revoliucijos amžiuje, paplito visame pasaulyje ir glaudžiai siejasi su naujų kraštovaizdžio tipų atsiradimu kaimo ir miesto sąveikos teritorijose. Nors kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių analizė itin aktuali bendrame kraštovaizdžio tyrimų kontekste, konstatuotina, kad šioje srityje vis dar trūksta nuoseklių mokslinių tyrimų ir valdymo metodų.
2. Atsižvelgus į kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių svarbą bei esamas mokslinių tyrimų spragas, buvo suformuotas požiūris į kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius. Jie traktuojami kaip iš dalies neištirti ir neapibrėžti, tačiau laipsniškai suvoktini ir analizuotini. Kraštovaizdžio tyrimas prasideda nuo pirminio suvokimo (bendroji kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių charakteristika), vėliau atliekamas detalizavimas (nustatomi šių kraštovaizdžių vietos ypatumai, jų klasifikacija, formuluojama vertinimo metodika, atliekamas vertinimas), duomenų kontekstualizavimas (gauti duomenys įvertinami platesniame darnaus

kraštovaizdžio valdymo kontekste) ir nuodugnesnė samprata (kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių pokyčių reguliavimo ir darnaus vystymosi siūlymai).

3. Atlikus mokslinės literatūros analizę, siekiant pateikti bendrąjį kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių apibūdinimą, buvo atrinktos pagrindinės sampratos (raktiniai žodžiai): istoriškumas (kaimo dimensija), dinamika (kaita iš kaimo į miesto kraštovaizdį erdvėje ir laike), ginčytinumas (teritorijos, kuriose įvyksta daug konfliktų ir vertybių susidūrimų), kompleksiskumas (įvairialypės, fragmentuotos, sudėtingos teritorijos) ir tarpusavio ryšių ypatybė (priklausomybė nuo miesto zonos). Be to, išsamus šio tipo kraštovaizdžių tyrimas atskleidė, kad kiekviena šalis arba regionas pasižymi tam tikrais geografiniais ypatumais, specifiniu kaimo kraštovaizdžiu ar miestų plėtros tendencijomis, kultūriniu kontekstu ir kitais politiniais, socialiniais, ekonominiais veiksniais, t. t., kurie lemia kaimo ir miesto sąveikos teritorijų vietines ypatybes. Įvertinus Lietuvos atvejį, pabrėžtina, kad vienas svarbiausių, tačiau dažnai nepaisomų aspektų, lemiančių kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių identitetą, yra vietinių istorinio kaimiškojo kraštovaizdžio tipų (ikivalakinis, valakinis, vienkieminis, kolūkinis) reliktai.
4. Išsami šalies ar regiono kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių klasifikacija turėtų būti pagrįsta tiek bendrųjų, tiek vietinių kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių ypatybių suvokimu bei gali praversti kaip svarbus įrankis planuojant teritorijas ir valdant kraštovaizdį. Tą įrodo sukurta Lietuvos kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių klasifikacija. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdis skirstomas į penkis tipus – nuo „kaimiškojo ar gamtinio kraštovaizdžio su nežymiais urbanistinės aplinkos požymiais“ iki „miestiškojo kraštovaizdžio su nežymiais kaimiškos aplinkos pasireiškimais“, į juos integruojant bendrąjį kraštovaizdžio klasifikaciją ir kraštovaizdžių skirstymą remiantis vyraujančiu žemės naudojimo būdu bei egzistuojančiais Lietuvos kaimiškojo kraštovaizdžio istoriniais bruožais. Klasifikacija atskleidė, kad kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių tipologija priklauso ne tik nuo urbanizacijos pobūdžio, bet ir nuo aplinkinių kaimo vietovių ypatybių ir vertybių.
5. Kraštovaizdžio estetika, istoriškai susijusi su šiuolaikiniais kraštovaizdžio ir vertybių pokyčiais, yra itin aktuali. Šiandienos kraštovaizdžio estetikos iššūkiai varijuoja nuo kraštovaizdžio estetikos suvokimo, kaip gyvenimo kokybės komponento, iki integruotų subjektyvių ir objektyvių kraštovaizdžio charakteristikų vertinimo problemų. Specifinis kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžio tipas atveria specifinius estetikos iššūkius: kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių nestabilumą, stabilių estetinių kategorijų trūkumą, stabilaus ir teigiamo įvaizdžio bei išskirtinės kaimo ir

miesto sąveikos kraštovaizdžių estetikos stoka, aštirus prieštaravimus ir konfliktus tarp estetikos ir ekologijos, tarp kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių kaimiškosios bei miestiškosios estetikos. Šie klausimai, taip pat kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetinio vertinimo bei sistemingo formavimo patirties trūkumas skatina ieškoti metodų, tinkamų vertinti kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžius.

6. Mokslinės literatūros apžvalga atskleidė nemažai kraštovaizdžio estetikos teorijų (biologinių, kultūrinių ir mišriųjų) bei vertinimo metodų (ekspertinio vertinimo metodo, grįsto suvokimu metodo, integruoto metodo; bendrojo įspūdžio metodo, struktūrinės analizės metodo, kompleksinio metodo) ryšius. Pavyzdžiui, koncepcijos kraštovaizdžiui apibūdinti yra pagrįstos skirtingomis kraštovaizdžio estetikos teorijomis, t. y. aiškinimais, kodėl tam tikri kraštovaizdžiai yra estetiškai patrauklūs, o kiti – ne. Tyrimas atskleidė, kad į estetinio kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžio, kuriam būdingos kaimo, gamtos ir miesto ypatybės, vertinimą būtų naudinga integruoti visas pagrindines kraštovaizdžio estetines teorijas, taip pat kompleksiską ir lanksčią vertinimo metodiką. Atsižvelgus į tai, buvo pasirinktas bei kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių analizei pritaikytas metodas siekiant sustiprinti ekologinį aspektą ir integruoti ekoestetinį vertinimą. Šis metodas pagrįstas pagrindinėmis kraštovaizdžio estetikos teorijomis ir kraštovaizdžio charakteristikos koncepcijomis: kompleksiskumu, vientisumu, sutrikdymu, priežiūra, įvaizdžiu, mastelio suvokimu, natūralumu, istoriskumu, sezoniškumu.
7. Šiuolaikiniai kraštovaizdžio estetikos iššūkiai atskleidžia, kad estetika turėtų būti vertinama kaip bendroji kraštovaizdžio darnumo dalis. Kraštovaizdžio estetikos teorijos ir kompleksinės vertinimo metodikos pabrėžia, jog estetinį kraštovaizdžio suvokimą veikia biologiniai ir kultūriniai veiksniai, natūralūs ir žmogaus sukurti elementai, buvęs ir esamas kraštovaizdis, pan. Tai susiję su kontekstualizacijos ar holistinio požiūrio svarba sprendžiant kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžio estetikos problemas. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetika yra šių kraštovaizdžių darnaus vystymosi proceso dalis, kuri turėtų būti pagrįsta išsamium kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių bendrųjų ir vietos savybių įvertinimu, taip pat žiniomis apie šiuolaikines kraštovaizdžio valdymo tendencijas. Tai holistinis požiūris, atsižvelgiant į aplinką, ekonomiką, socialinį teisingumą, estetiką, patirtį ir etiką, taip pat tvarumo teoriją. Tai socialinių-ekologinių sistemų gebėjimas toleruoti sutrikdymus, planuoti įvairiais lygmenimis, taip pat su minėtais aspektais susiję mokslinių tyrimų metodai. Visa tai integruojama su pasauliniu, regioniniu, nacionaliniu ir vietos lygmenimis.

8. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžiai – tai naujos kokybės kraštovaizdžiai, kurie nėra gana gerai žinomi ne tik plačiajai visuomenei, bet ir daugumai ekspertų – apklausoje dalyvavusių respondentų. Todėl norint pasiekti optimalią gyvenimo ir darbo aplinkos kokybę, būtina atlikti ir plėtoti tokio tipo kraštovaizdžių analizės ir valdymo metodus. Kaimo ir miesto sąveikos kraštovaizdžių estetiškas modeliavimas yra sudėtingas daugiasluoksnis procesas, kurį gali veikti tiek pasaulinės idėjos, tiek kraštovaizdžio sampratų pokyčiai (pavyzdžiui, tarptautinės kraštovaizdžio sampratos, apibūdinimai ir idėjos, kaip turėtų atrodyti darnūs ateities kraštovaizdžiai), ir kiekvienos konkrečios vietos ir vietos bendruomenės ypatybių (pavyzdžiui, istoriniai kaimiškojo kraštovaizdžio relikvai).
9. Atsižvelgus į vietos lygmenį, estetiškas kaimo ir miesto sąveikos teritorijų modeliavimas (vietos tapatumas, skaitomumas, išskirtinio estetinio įvaizdžio formavimas) turėtų būti integruojamas į šiuos etapus:
 - kraštovaizdžio analizė ir vertinimas,
 - teritorijos zonavimas,
 - skirtingų jautrumo zonų nustatymas,
 - pokyčių modeliavimas (nustatant prioritetus, sudarant ir vertinant skirtingus scenarijus).
 Estetinio suvokimo kategorijos darnaus kraštovaizdžio sąlygomis (gražus, naujas didingas, įdomus ir paprastas) ir jų deriniai gali būti sėkmingai taikomi modeliuojant kaimo ir miesto sąveikos teritorijų estetiką. Šie estetiški prototipai gali būti diferencijuoti į daug unikalų kraštovaizdžių pagal kiekvieno regiono ypatumus ir konkrečią vietą. Aprašyti ir vertinti siūlomas estetiškos vystymosi tendencijas galima pasitelkus metodikas, pagrįstas ekoestetinių tyrimų metodais.

VII. LITERATŪRA

1. Bučas, J. (2001). *Kraštovarkos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
2. Buxton, M., & Choy Low, D. (2011). A resilience approach to peri-urban landscape management. In *State of Australian Cities National Conference* (pp. 1-7). Australian Sustainable Cities and Regions Network (ASCRN).
3. *Darnaus vystymosi tikslų integravimas į teritorijų planavimo procesus: Žingsniai darnaus Lietuvos miestų vystymosi link. Rekomendacijos* [interaktyvus]. (2018). [žiūrėta 2018-11-25]. Prieiga per https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/ES_ir_tarptautinis_bendradarbiavimas/Darnaus%20vystymosi%20tikslai/1_REKOMENDACIJOS_darnus%20miestu%20vystymasis_galutinis_v0911.pdf
4. Dictionary.com [interaktyvus] (2019). [žiūrėta 2019-02-05]. Prieiga per <https://www.dictionary.com/browse/sustainability>
5. *European Landscape Convention*. (2000) [interaktyvus]. Council of Europe. [žiūrėta 2013-01-20]. Prieiga per

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=176&CM=8&CL=ENG>.

6. Jankevica, M. (2012). Comparative analysis of methodologies for landscape ecological aesthetics in urban planning/Kraštovaizdžio ekologinės estetinės urbanistinio planavimo metodologijos palyginamoji analizė. *Mokslas–Lietuvos ateitis/Science–Future of Lithuania*, 4(2), 113-119.
7. Kamičaitytė-Virbašienė, J. (2003). *Kraštovaizdžio vizualinės kokybės reguliavimas kraštovarkoje (Lietuvos pavyzdžiu)* [Landscape visual quality in environmental design (sample of Lithuania)] (Doctoral dissertation, daktaro disertacija. Kaunas: Technologija).
8. Kavaliauskas, P. (2011). *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
9. *Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention* [interaktyvus] (2006). Strasbourg Cedex: Council of Europe Publishing [žiūrėta 2018-12-15]. Prieiga per <https://rm.coe.int/16804895e6>.
10. *Landscape aprašymas* [interaktyvus]. (1997). [žiūrėta 2018-12-15]. Prieiga per <https://www.dpaw.wa.gov.au/images/documents/conservation-management/riverpark/about/Landscape%20description%20introduction.pdf>.
11. Laukaitytė-Malžinskienė, G. I. (2008). Kraštovaizdžio vizualinės raiškos savitumo apsauga didmiesčio priemiestinėse teritorijose. *Town Planning and Architecture*, 32(2), 103-112.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2004). *Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptių aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 1 d. nutarimu Nr. 1526* (Žin., 2004, 174-6443).
13. Low Choy D., Harding, J. (2010). *Exploring agents of change to peri-urban weed management*. UMCCC Per-Urban Weed Management Study: Land & Water Australia.
14. *Merriam-Webster* [interaktyvus]. (2019). [žiūrėta 2019-01-17]. Prieiga per internetą <https://www.merriam-webster.com/dictionary/environment>.
15. Musacchio, L. R. (2009). The scientific basis for the design of landscape sustainability: a conceptual framework for translational landscape research and practice of designed landscapes and the six Es of landscape sustainability. *Landscape Ecology*, 24(8), 993-1013.
16. Nohl, W. (2001). Sustainable landscape use and aesthetic perception—preliminary reflections on future landscape aesthetics. *Landscape and urban planning*, 54(1-4), 223-237.
17. Ode, Å., Tveit, M. S., & Fry, G. (2008). Capturing landscape visual character using indicators: touching base with landscape aesthetic theory. *Landscape research*, 33(1), 89-117.
18. Palang, H., Alumäe, H., & Mander, Ü. (2000). Holistic aspects in landscape development: a scenario approach. *Landscape and Urban Planning*, 50(1-3), 85-94.
19. Palang, H., Spek, T., & Stenseke, M. (2011). Digging in the past: New conceptual models in landscape history and their relevance in peri-urban landscapes. *Landscape and urban planning*, 100(4), 344-346.
20. *Resilience Alliance* [interaktyvus]. (2002). [žiūrėta 2014-03-11]. Prieiga per <http://www.resalliance.org/>.

21. Tveit, M., Ode, Å., & Fry, G. (2006). Key concepts in a framework for analysing visual landscape character. *Landscape research*, 31(3), 229-255.
22. Zaleskienė, E., Kamičaitytė-Virbašienė, J., & Graluževičiūtė-Vileniškė, I. (2013). Aesthetic aspects of landscapes in the rural-urban interface zones. *Acta Biologica Universitatis Daugavpiliensis*, 1(13), 15-30.

Autorės mokslinių publikacijų sąrašas:

Straipsniai recenzuojamuose periodiniuose mokslo leidiniuose Tarptautinėse leidyklose

1. [S4; LV] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Zaleskienė, Erika. Rurban areas as reflected in Lithuanian territorial planning documents // Architecture and urban planning = Arhitektūra un pilsētplānošana. Rīga : RTU Press ; Warsaw : De Gruyter Open. ISSN 1691-4333. 2016, vol. 12, iss. 1, p. 17-25. DOI: 10.1515/aup-2016-0010. [Art and Architecture Complete] [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]
2. [S5; LV] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Zaleskienė, Erika; Veinberga, Maija. Framework for understanding and analysis of rural-urban interface areas and other relatively unknown landscapes: cultural ecology perspective // Landscape architecture and art : scientific journal. Jelgava : Latvia University of Agriculture. ISSN: 2255-8640. 2016, vol. 8, no. 8, p. 7-19. [M.kr.: 03H] [Value: 0.333]
3. [S2; US] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Zaleskienė, Erika; Baltrušaitytė, Gintarė; Rubikaitė, Lauryna. Urbanization influence on the relicts of Soviet rural landscape: case of Lithuania // SAGE Open. Thousand Oaks, CA : SAGE Publications. ISSN 2158-2440. 2015, vol. 5, iss. 3, p. 1-18. DOI: 10.1177/2158244015601718. [Emerging Sources Citation Index (Web of Science); Scopus] [CiteScore: 0,34, SNIP: 0,391, SJR: 0,190 (2015, Scopus JM)] [M.kr.: 03H] [Value: 0.250]
4. [S4; LV] Zaleskienė, Erika; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė. Guidelines for landscape management in the areas of rural-urban interface: continuity and innovation // Arhitektūra un pilsētplānošana = Architecture and urban planning. Rīga : RTU izdevniecība. ISSN 1691-4333. 2014, t. 9, p. 21-26. DOI: 10.7250/aup.2014.003. [Art and Architecture Complete] [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]
5. [S2; LV] Zaleskienė, Erika; Kamičaitytė-Virbašienė, Jūratė; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė. Aesthetic aspects of landscapes in the rural-urban interface zones // Acta biologica universitatis Daugavpiliensis. Daugavpils : University of Daugavpils. ISSN 1407-8953. 2013, vol. 13, no 1, p. 173-188. [Zoological Record; BIOSIS Previews] [M.kr.: 03H] [Value: 0.333]

Nacionalinėse leidyklose

6. [S4; LT] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Zaleskienė, Erika. Management of cultural heritage areas in rural-urban interface zones in Lithuania: the elaboration of provisions of the national landscape management plan // Journal of sustainable architecture and civil engineering = Darnioji architektūra ir statyba. Kaunas : Technologija. ISSN 2029-9990. 2017, vol. 18, iss. 1, p. 5-18. DOI: 10.5755/j01.sace.18.1.16753. [IndexCopernicus] [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]
7. [S4; LT] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Zaleskienė, Erika. Nacionalinio kraštovaizdžio tvarkymo plano sprendinių aptarimas miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžio aspektu = Discussion of the solutions of the national landscape

- management plan from the point of view of rural-urban interface landscapes // Miestų želdynų formavimas = Formation of urban green areas. Klaipėda : Klaipėdos valstybinė kolegija. ISSN 1822-9778. eISSN 2029-4549. 2016, Nr. 1(13), p. 112-129. [IndexCopernicus] [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]
8. [S3; LT] Zaleskienė, Erika; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Gadal, Sebastien Jean-Paul. Perspective of multiscale planning of rurban development: case of Lithuania // Journal of sustainable architecture and civil engineering = Darnioji architektūra ir statyba / Kaunas University of Technology. Kaunas : Technologija. ISSN 2029-9990. 2015, vol. 10, no. 1, p. 13-25. DOI: 10.5755/j01.sace.10.1.8801. [IndexCopernicus] [M.kr.: 03H] [Value: 0.333]
9. [S3; LT] Zaleskienė, Erika; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Gadal, Sebastien Jean-Paul. Perspective of multiscale planning of rurban development: case of Lithuania // Journal of sustainable architecture and civil engineering = Darnioji architektūra ir statyba / Kaunas University of Technology. Kaunas : Technologija. ISSN 2029-9990. 2015, vol. 10, no. 1, p. 13-25. DOI: 10.5755/j01.sace.10.1.8801. [IndexCopernicus] [M.kr.: 03H] [Value: 0.333]
10. [S3; LT] Zaleskienė, Erika; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė. Rurban landscapes: characterization, assessment, regulation of changes // Miestų želdynų formavimas : mokslo darbai = Formation of urban green areas : scientific articles. Klaipėda : Klaipėdos valstybinė kolegija. ISSN 1822-9778. 2014, Nr. 1 (11), p. 216-227. [IndexCopernicus] [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]
11. [S3; LT] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Brinkytė, Erika. Landscape research trends and some insights from rurban landscape = Kraštovaizdžio tyrimų tendencijos ir keletas įžvalgų apie miesto ir kaimo sandūros teritorijose besiformuojančius kraštovaizdžius // Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba = Environmental research, engineering and management . Kaunas : KTU. ISSN 1392-1649. eISSN 2029-2139. 2014, Nr. 1 (67), p. 43-53. DOI: 10.5755/j01.arem.67.1.5984. [Pollution Abstracts; TOC Premier; Current Abstracts; INSPEC; CAB Abstracts] [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]
12. [S3; LT] Brinkytė, Erika; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė. Urbanizuotojo ir kaimiškojo kraštovaizdžių sąveikos raiška ir panaudojimas formuojant miestų želdynus // Miestų želdynų formavimas : mokslo darbai = Formation of urban green areas : scientific articles. Klaipėda : Klaipėdos valstybinė kolegija. ISSN 1822-9778. 2013, Nr. 1 (10), p. 30-41. [IndexCopernicus] [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]

Konferencijų pranešimų medžiagoje

13. [P1d; IT] Zaleskienė, Erika; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė. Landscape management in rurban areas: Lithuanian case in global context // Proceedings of 7th international conference on contemporary problems of architecture and construction, 19-21 November 2015, Florence, Italy / edited by: S. Bertocci, P. Puma. Florence : University of Florence, 2015. ISBN 9788865424315. p. 377-382. [M.kr.: 03H] [Value: 0.500]
14. [P1f; LT] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Gadal, Sebastien Jean-Paul; Zaleskienė, Erika. Peculiarities of rural-urban interface in Lithuania and implications for landscape management. // 17-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos "Mokslas - Lietuvos ateitis" teminė konferencija, Aplinkos apsaugos inžinerija, 2014 m. balandžio 10 d. Vilnius = Proceedings of the 17th conference for junior researchers „Science – Future of Lithuania“, Environmental protection engineering, 10 April, Vilnius, Lithuania. Vilnius: VGTU, 2014. art. no. 32, ISSN: 2029-5456, p. 211-219. [M.kr.: 03H] [Value: 0.333]

Nacionalinėse leidyklose

15. [P1e; LT] Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė; Zaleskienė, Erika. Management model for rural-urban interface landscape with emphasis on rural aesthetics // Ecological architecture 2015 : proceedings of the 3th international scientific conference dedicated to sustainability in architecture and planning, 22-23 October, 2015, Kaunas, Lithuania / Kaunas University of Technology, Faculty of Civil Engineering and Architecture, Department of Architecture and Urbanism. Kaunas : Technologija. ISSN 2345-0738. 2015, p. 29-33. [M.kr.: 03H] [Value: 0,500]

16. [P1a; LT] Zaleskienė, Erika; Gražulevičiūtė-Vileniškė, Indrė. Rural landscape classification: case of Lithuania // Rural development 2013 : proceedings of the 6th international scientific conference, 28-29 November, 2013, Kaunas district, Lithuania. Akademija : ASU Publishing Center. ISSN 1822-3230. 2013, Vol. 6, book 1, p. 463-467. [Academic Search Complete; Conference Proceedings Citation Index - Social Science & Humanities (Web of Science)] [M.kr.: 03H] [Value: 0,500]

Disertacijos tema taip pat skaityta 12 mokslinių pranešimų Lietuvos ir užsienio mokslo konferencijose.

Informacija apie autorę:

Erika Zaleskienė (Brinkytė), gimimo data 1986-09-25, Radviliškis

Įgytas išsilavinimas:

1. Radviliškio Lizdeikos gimnazija, 1993 m. rugsėjo mėn. – 2005 m. birželio mėn.
2. Šiaulių universitetas, 2005 m. rugsėjo mėn. – 2009 m. birželio mėn., miškininkystės bakalauro kvalifikacinis laipsnis.
3. Klaipėdos universitetas, 2009 m. rugsėjo mėn. – 2011 m. birželio mėn., kraštovaizdžio architektūros magistro kvalifikacinis laipsnis.
4. Kauno technologijos universitetas, 2012 m. rugsėjo mėn. – 2018 m. spalio mėn., Humanitariniai mokslai, Menotyros mokslo krypties (03H) doktorantūros studijos.

Mokslinių tyrimų tematika: miesto ir kaimo sąveikos kraštovaizdžiai, kraštovaizdžio estetika, žaliųjų erdvių formavimas, želdynų sistemos.

El. paštas: erika.zaleskiene@gmail.com

RESEARCH AND INTEGRATED MANAGEMENT OF RURAL-URBAN INTERFACE LANDSCAPES (CASE OF LITHUANIA)

Summary of doctoral dissertation

Relevance of research

In the era of massive urbanization and suburbanization, the urban fringe is no longer the clear line separating urban and rural or natural landscapes, but often the continuous fragmented mix of rural and urban features. These territories of rural-urban interface – *rurban landscapes* – have become the everyday living and working environment of the increasing numbers of people around the world including Lithuania. Those who have a possibility to choose whether to live in rurban areas usually expect a combination of benefits of residing in the city and in the countryside. However, what they commonly get is either visual complication or suburban uniformity. This encourages looking at these rurban landscapes more carefully.

The *European Landscape Convention* urges landscape researchers and practitioners to analyze very different types of landscapes; however, recent literature on landscape development and research trends demonstrates that not all of the categories of landscape and not all of the areas of landscape research have been receiving the attention they deserve. One of such interesting, however, frequently overlooked, areas is the above mentioned rurban landscapes emerging as a consequence of urban pressure on the countryside or as a part of rural-urban continuum. These landscapes can be characterized with such peculiar features as dynamism, diversity, complexity, a mix of rural and urban features, fragmentation, and interdependence with the city. There is no doubt that such landscapes reflect the major challenges of landscape research including landscape aesthetics, which, in fact, presents new challenges in the context of the contemporarily prevailing mechanistic view of the landscape and the predominant ecological concerns.

Moreover, the areas of rural-urban interface are a fairly new spatial and social phenomenon strongly related with such contemporary socio-geographic processes as globalization and metropolization. This issue results in general or global problematics of the rural urban interface – i.e., features and management challenges of rurban areas which are similar around the world, not only in developed but also in developing countries. However, such newly emerging areas inevitably have a historical dimension and local features caused not only by the specific geographical, natural conditions of the area under analysis, but also by the rural history of land use largely influenced by agricultural politics (Palang, Spek and Stenseke, 2011) of the area into which the urban area expands. The patterns of urban expansion and their changes may also affect the local peculiarities of rurban problematics. Considering this, it is possible to conclude

that the links between the *global* and the *local* in rural studies should constitute an important sphere of research, whereas the understanding of these links should influence the management of these territories.

Considering this, the focus of this research – *understanding the areas of rural-urban interface, their global features, local peculiarities and the related aesthetic concerns and management possibilities* – is relevant and timely.

Aim and tasks of the research

The *Aim of the research* is the development of understanding of global and local aspects of rural-urban interface landscapes and the formulation of the management guidelines for the areas of rural-urban interface while devoting major attention to rural aesthetics research and modeling.

Tasks of the research:

- literature review in order to understand the present situation of rural research and to formulate the research approach;
- definition and characterization of rural-urban interface landscapes;
- analysis of local peculiarities of rural-urban interface landscapes by using the example of Lithuania;
- classification of rural-urban interface landscapes;
- review of landscape analysis methodologies suitable for rural-urban interface areas with the major focus on landscape aesthetic research;
- formulation of methodology for ecoaesthetic assessment of rural-urban interface landscapes;
- formulation of rural landscape management guidelines including the modeling of the image of these areas.

Object of research

The general object of this research is *rural-urban interface* or *rural landscapes* which emerge as a consequence of the urban pressure on the countryside or as a part of rural-urban continuum. The particular object of this research is the rural-urban interface areas surrounding the largest Lithuanian cities with the population over 100,000 and best reflecting the rural dynamics of the country.

The research methodology includes:

- a review and analysis of foreign and Lithuanian literature on the subjects of rural-urban interface, urban development, rural and urban landscapes, landscape classification, valuation and planning, aesthetics and ecology, etc.
- analysis of sites (concept and description, local features and peculiarities, classification, study and evaluation of rural landscapes), recording in

photographs, mainly focusing on the four largest Lithuanian cities with the population above 100,000 residents (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai);

- comparative analysis of experience and ideas, synthesis, generalizations;
- methodologies of *visual landscape characterization* and *ecoaesthetic assessment* by Tveit, Ode and Fry (2006), Ode, Tveit and Fry (2008) and Jankevica (2012) were also used in the research (in terms of using concepts of landscape visual (complexity, coherence, disturbance, stewardship, imageability, visual scale, naturalness, historicity and ephemera) and ecological (biodiversity, accordance with the landscape type, predominance of native species and natural elements, carelessness and presence of unaffected nature processes) characterization);

- expert opinion survey was conducted in which respondents helped to reveal the peculiarities of the Lithuanian rural landscapes and to clarify the hypothetical provisions of this dissertation (research approach for rural landscapes, general characterization, local peculiarities, importance of the relicts of historic rural landscape types, classification, assessment and regulation of changes and sustainable development). The statistical percentage ratios, the average, and the methods of the determining factors of importance were applied.

- the distinguishing of strengths, weaknesses, opportunities, and threats, i.e., the SWOT analysis for the regulation and modeling of changes of rural landscapes (development scenarios).

Scientific novelty of research

The scientific novelty of the research is determined by the following aspects:

- The research provides a comprehensive look at the areas of rural urban interface in the general context of landscape research trends distinguishing global features and local peculiarities of these areas while using the example of Lithuania;

- the focus of the research is on rural landscape aesthetics; analysis of landscape aesthetics theories and assessment methodologies is conducted;

- the research presents a concept of rural and urban interface landscapes, the methodological background for the eco-aesthetic quality research and assessment of these landscapes including expert opinion survey;

- preliminary study of an expert-oriented approach to rural-urban interface landscapes in order to integrate expert opinion into the process of research and assessment of these landscapes;

- descriptions and assessments of aesthetic trends in the development of rural landscapes are proposed;

- focus on rural areas and the development of management guidelines for rural landscapes integrating the modeling of rural aesthetics into the overall sustainable development of these areas is offered.

The proposed methodological background of eco-aesthetic research, assessment and regulation of rural landscapes can serve as a basis for studying and improving the aesthetic and ecological quality of this landscape type, extending the monitoring of landscape structure changes as well as improving the legal foundations of spatial planning for a qualitative aesthetic environment and for the sustainable development of defined territorial development.

Scientific and practical value of research

The findings of this research can be widely applied:

- the theoretical findings (definition and characterization of rural landscapes, their classification, distinguished peculiarities of Lithuanian rural landscapes, the methodology for ecoaesthetic assessment of rural-urban interface landscapes, etc.) can be applied in the future research and stimulate other findings; for example, the peculiarities of rural landscapes of other countries or regions can be distinguished, comparative analyses can be performed while using different methodologies including the one formulated in this research;
- the research approach and outcomes can be useful for the field of landscape management from several points of view: it can be applied in monitoring and modeling of landscape processes in the rural areas, in rural landscape protection and sustainable development with better understanding of the local context and improving the aesthetic, functional, and ecological quality of the outdoor environment, while developing new competences in this field, etc.

Objects of defense

- characterization of rural landscapes;
- classification of Lithuanian rural landscapes;
- ecoaesthetic assessment methodology adapted for rural landscapes;
- rural landscapes management guidelines;
- guidelines for modeling the image of rural landscapes.

General conclusions

1. Massive urbanization that started in the age of industrial and agricultural revolutions and can be presently evidenced worldwide is strongly related with the emergence of new types of landscapes – rural-urban or rural landscapes – in the areas of rural-urban interface. Our literature review has demonstrated that these landscapes constituting our everyday living and working environment embody such landscape research challenges as the

increasing pace and scale of landscape change, the increasing complexity of landscapes, fragmentation of knowledge regarding landscapes, the rise of the subjective dimension in landscape valuation, and the challenges of landscape aesthetics. Despite the relevance of rural landscapes to the field of landscape research, they still lack consistent research and management approaches.

2. The relevance of rural landscapes and the existing research gaps, an approach which was aimed at rural landscapes as relatively unknown landscapes based on the hermeneutic circle and which allowed gradual learning in the course of landscape analysis was formulated. Our landscape research starts with the first grasp (the general characterization of rural landscapes), moves to the inspection of details (determining the local peculiarities of these landscapes, their classification, formulation of assessment methodology, assessment), to the contextualization (setting the acquired data into the wider context of sustainable landscape management) and to the deeper understanding (proposals for regulation of changes and the sustainable development of rural landscapes).

3. Following the research approach, after the analysis of literature, the key terms *remnant* (the presence of rural dimension), *transient* (transition from rural to urban in space and time), *contested* (the areas where numerous conflicts and clashes of values happen), *complex* (diverse, fragmented, complicated areas), and *interdependent* (dependence from the urban area) were selected for the general description of rural areas. Moreover, the more detailed inspection of this type of landscapes revealed that each country or region is denoted by its own geographical peculiarities, specific rural landscapes and urban development trends, cultural context, and other political, social, economic factors, etc. which condition the local peculiarities of rural areas. In the case of Lithuania, one of the most important, however, often overlooked, aspect determining the identity of rural landscapes is the relicts of the local historic types of rural landscapes – *ikivalakinis* (pre-Volok), *valakinis* (Volok), *vienkiemis* (Farmstead) and *kolūkinis* (Kolkhoz) – in these landscapes.

4. A comprehensive classification of rural landscapes of a country or a region should be based on the understanding of both the general and local features of rural landscapes and can serve as an important tool in the field of territorial planning and, more broadly, in landscape management. To demonstrate this, a classification of Lithuanian rural landscapes was formulated. It integrates the general classification of landscapes in the areas of rural-urban interface into five types from ‘rural or natural landscape with slight manifestations of features of urban environment’ to ‘urban landscape with slight manifestations of rural environment’ and the further subdivisions of these general types based on the prevailing land uses and the extant

historical features of Lithuanian rural landscapes. The classification shows that the typology of rural landscapes depends not only on the character of urbanization but also on the features and values of surrounding rural areas.

5. The issue of landscape aesthetics has deep historical roots and, simultaneously, due to the contemporary scale and pace of landscape change and the shifts in values, currently is as relevant as never before. The contemporary landscape aesthetics challenges range from the lack of understanding of landscape aesthetics as a component of the quality of life to the problems of integration of subjective assessment and objective characteristics in landscape valuation. The rural landscape as a specific landscape type raises specific aesthetic challenges including the instability of the rural landscape, the lack of stable aesthetic categories, the lack of a stable and positive image and distinctive aesthetics of rural landscapes, strong contradictions and conflicts between the aesthetics and ecology, between rural and urban aesthetics in the rural landscapes. These issues and the lack of experience of the rural landscape aesthetic assessment and systematic formation encourage looking for specific approaches targeted at landscapes emerging in the areas of the rural-urban interface.

6. Our literature review revealed numerous landscape aesthetics theories (biological, cultural, and mixed) and assessment methods (expert/design approaches, perception-based approaches, integrated approaches; methods of overall impression, methods of structural analysis, complex methods) and their interconnections. For example, concepts used for landscape characterization are rooted in various landscape aesthetic theories – i.e., the explanations why particular landscapes appear aesthetically pleasing yet others do not. Our research has shown that the aesthetic assessment of rural landscapes featuring rural, natural, and urban features would benefit from the integration of all the basic landscape aesthetic theories and a complex and flexible assessment methodology. Considering this, an approach based on all the main landscape aesthetic theories and landscape characterization concepts – complexity, coherence, disturbance, stewardship, imageability, visual scale, naturalness, historicity, ephemera – was selected for rural landscape aesthetic analysis and integrated with the ecoaesthetic approach in order to foreground the ecological aspect.

7. The contemporary landscape aesthetics challenges reveal that aesthetics should be seen as a part of the overall landscape sustainability; meanwhile, the landscape aesthetics theories and the complex assessment methodologies demonstrate that the landscape aesthetic perception is affected by biological and cultural factors, by natural and man-made elements, by the past and present of the landscape, etc. This reveals the importance of contextualization of the holistic approach in solving the problems of rural landscape aesthetics: rural landscape aesthetics is an integral part of the sustainable

development process of these landscapes which should be based on the comprehensive understanding of global and local features of rural landscapes and on the knowledge of contemporary landscape management trends: a holistic approach taking into account the environment, economics, equity, aesthetics, experience, and ethics in the landscape management, resilience – the capacity of socio-ecological systems to tolerate disturbance without collapsing into a qualitatively different state, multiscale planning and the related research approach integrating global, regional, national, and local levels.

8. The rural-urban interface landscapes create a new quality of the landscape which is essentially not sufficiently known not only for the general public but also for the majority of the surveyed experts. This suggests that it is necessary to conduct and develop analysis and management approaches for this type of landscape in order to achieve the optimal quality of the living and working environment. The aesthetic modeling of rural landscapes is a complex multiscale process that can be influenced both by the global ideas and shifts in landscape understanding (for example, internationally used landscape characterization concepts, the ideas how sustainable landscapes of the future should look like) and by the characteristics of each particular place and local community (for example, the presence of the relicts of historic rural landscape).

9. The aesthetic modeling of rural areas (local identity, legibility, development of a distinctive aesthetic image) should be integrated in the following stages:

- landscape analysis and assessment;
- zoning of the territory;
- determining the sensitivity of different zones;
- modeling of changes (determining the priorities, constructing and evaluating different scenarios).

The aesthetic perceptual categories under sustainable landscape conditions – the beautiful, the new sublime, the interesting, and the plain – and their combinations can be applied in modeling the aesthetics of rural areas; these aesthetic prototypes can be differentiated into the multiplicity of single, unique landscapes by the peculiarities of each region and each particular place. The description and assessment of the proposed aesthetic development trends can be performed by using the methodology based on the ecoaesthetic approach.

UDK 712(474.5)(043.3)

SL344. 2019-06-17, 2 leidyb. apsk. I. Tiražas 50 egz.

Išleido Kauno technologijos universitetas, K. Donelaičio g. 73, 44249
Kaunas

Spausdino leidyklos „Technologija“ spaustuvė, Studentų g. 54, 51424
Kaunas